

СТАН РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА ІНВЕСТИЦІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Розглянуто стан малого підприємництва (МП) та інвестиційне середовище Житомирської області, визначені основні проблеми інноваційного розвитку МП та шляхи їх вирішення. Наголошується, що дана сфера підприємницької діяльності потребує подальших змін, і суттєвою складовою підвищення інноваційної активності МП регіону повинна бути сучасна система інформаційно-аналітичної підтримки регіональної адміністрації

Постановка проблеми. Вивчення зарубіжного досвіду показує, що в Європі мале та середнє підприємництво (МСП) є базою народногосподарського розвитку. МСП в європейських країнах – рушійна сила економіки. Як будь-яку господарську систему не можна представити без великих підприємств, так і будь-яка ринкова економіка неієздатна без малих і середніх підприємств. Серцевиною ринкового господарства є сукупність конкуруючих між собою середніх і малих фірм. Саме вони визначають ступінь готовності до надання послуг, рівень творчих досягнень, підприємницької ініціативи, здатності динамічно адаптуватися до нової обстановки.

МСП зараз створюють більше 80% нових робочих місць в таких країнах, як США, та в країнах Західної Європи. В світовій господарській системі МСП є працедавцями для п'ятидесяти і більше відсотків працездатного населення, при цьому їх частка у ВВП складає у середньому від 33% до 70% [1]. Наприклад, в Німеччині налічується приблизно 3 млн. МСП і об'єднань осіб вільних професій. Великих же підприємств є лише близько 4,4 тис. МСП становлять 99,6% усіх фірм, оподатковуваних податком з обігу. На них доводиться 2/3 загального числа зайнятих у країні, понад 3/4 персоналу, що навчається, більша частина нових створюваних робочих місць, майже половина валового національного продукту, приблизно 50% валових інвестицій, понад 75% патентів, що видаються [2].

Місце і роль МП в перехідній економіці визначається тим, що це особливий сектор економіки, який становить основу дрібного виробництва, здійснює швидко окупність затрат і широку свободу ринкового вибору, визначає темпи економічного розвитку, структуру та якість характеристики ВВП, забезпечує насиченість товарами, послугами та додатковими робочими місцями.

Розвиток МП є необхідною умовою переходу всієї економіки України на ринкові засади господарювання, ефективної реструктуризації виробництва та підприємств, розв'язання проблем зайнятості, зростання рівня життя населення. Без розвитку малого підприємництва неможливе формування середнього класу, тобто створення надійного фундаменту демократичного суспільства. Малий бізнес має найнижчі інвестиційні потреби, характеризується найшвидшим обігом капіталу. В рамках переходу на ринкові засади господарювання держава має основним завданням перехід на інноваційну модель розвитку з метою завершення структурної перебудови економіки і прискорення темпів її росту, досягнення високої конкурентоспроможності на світовому ринку шляхом збільшення частки експорту високотехнологічної продукції в його загальній структурі, поступове забезпечення необхідних темпів імпортозаміщення, розумного використання всіх ресурсів. У зв'язку з цим виникає необхідність активізації інноваційної діяльності в малому підприємстві, а також уточнення її економічної сутності. Тобто, в даному випадку виникає потреба розвитку інноваційної діяльності, яку будуть здійснювати малі та середні підприємства.

В Україні стан справ з розвитком інноваційних МП залишається вкрай незадовільним. Дієвість заходів політики державної підтримки малого і середнього бізнесу

в Україні виявилася недостатньою. МП продовжують стикатися з суттєвими перешкодами власному розвитку як на рівні державної політики, так і на рівні ринкового середовища. Можна стверджувати, що підприємства цієї сфери поки що не посіли належного місця у структурі національної економіки.

Житомирський регіон, на жаль, не являється винятком із загального стану інноваційного розвитку України. На думку фахівців Головного управління економіки Житомирської облдержадміністрації серед проблем інноваційного розвитку регіону потрібно виділити наступні [3]: недостатній рівень та неефективна структура фінансової підтримки інноваційних структур; наднизький попит на результати науково-технічної діяльності з боку реального сектору економіки; нерозвиненість інноваційної системи; нерозвиненість регіональної інфраструктури інноваційного розвитку; наукові заклади не мають конкретних інвесторів, здатних впроваджувати їх інноваційні проекти; відсутність на більшості підприємств спеціалізованих конструкторсько-технологічних бюро; катастрофічний дефіцит фахівців з інноваційного менеджменту (за підрахунками області потрібно біля п'ятидесяти таких фахівців); складна та довга процедура кваліфікування інноваційних проектів в органах державної влади; складне та дороге проведення патентування винаходів.

Метою статті є дослідження стану розвитку МП та інвестиційного середовища Житомирського регіону та визначення шляхів підвищення їх інноваційної діяльності.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Аналіз стану наукового дослідження проблем розвитку малого підприємництва, його регіональних та інноваційних аспектів доводить, що українськими вченими та дослідниками створено наукову базу для подальшого вивчення цих питань. Вагомий вклад в дослідження МСП зробили І.В. Аніщенко, З.С. Варналія, К.В. Веселовська, В.В. Виговська, Л.І. Вороніна, В.М. Геєць, В.Г. Герасимчук, М.М. Єрмоленко, Н.Б. Ісакова, І.М. Комарницький, М.В. Лукашина, В.П. Соловійов, І.В. Супрунова, Т.В. Уманець та інш.

Викладення основного матеріалу. В українському законодавстві різновид МСП достатньо чітко визначено. Частина сьома статті 63 "Господарського Кодексу України" свідчить про наступне. "Підприємства залежно від кількості працюючих та обсягу валового доходу від реалізації продукції за рік можуть бути віднесені до малих підприємств, середніх або великих підприємств. Малими (незалежно від форми власності) визнаються підприємства, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік не перевищує п'ятидесяти осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей період не перевищує сімдесяти мільйонів гривень. Великими підприємствами визнаються підприємства, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік перевищує двісті п'ятдесят осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за рік перевищує суму сто мільйонів гривень. Усі інші підприємства визнаються середніми".

Дані критерії розпочали застосовуватися починаючи з 2009 року, що суттєво збільшило кількість підприємств, які належать до категорії малих. За даними Держкомстату України в 2010 р. малі підприємства склали 92,9 % від загальної кількості підприємств України. Тому можна умовно назвати мале підприємництво, представлене малими підприємствами, малими фермерськими господарствами та фізичними особами-підприємцями, "локомотивом" підприємницького сектору.

Підприємства малого бізнесу відіграють помітну роль в економіці області [4]. Станом на 01.01.10 р. кількість зареєстрованих фізичних осіб – підприємців нараховувала 74,6 тис. осіб, а 01.10.10 р. їх було вже 77 тис. Кількість малих підприємств у 2009 році складала 6,5 тис., що на 12 % більше, ніж у 2008 році. Тобто на 10 тис. наявного населення в 2009 році кількість малих підприємств дорівнювала 51, що на 6 підприємств більше порівняно з 2008 роком. Також в області налічується 872 фермерських господарства. Структура суб'єктів підприємницької діяльності в області складається з 91,1 % – фізичні особи-підприємці, 7,8% – малі підприємства та 1,1 % – фермерські господарства. За 2010 рік малими підприємствами реалізовано продукції (робіт, послуг) на суму 6071,1 млн. грн., що складає 48,7 % загального обсягу реалізованої продукції підприємствами-суб'єктами підприємницької діяльності області. На жаль, залишається негативним фінансовий результат діяльності підприємств малого бізнесу (за 2009 рік збитки склали 313,6 млн. грн). З іншого боку, наявні показники не завжди відображають реальний стан справ, оскільки для сфери малого та середнього бізнесу характерна значна "тонізація" виробництва і доходів.

Розподіл питомої ваги МП за основними видами економічної діяльності у 2007 році по Україні виглядав таким чином: 32 % МП від їхньої загальної кількості працювали у сфері торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку. Операціями з нерухомим майном, орендою, інжинірингом та наданням послуг підприємцям займалися 23,3 % МП; 5,1 % підприємств функціонували у сфері транспорту і зв'язку; 3,2 % – займалися готельним та ресторанным бізнесом; 3,2 % – надавали комунальні та індивідуальні послуги, здійснювали діяльність у сфері культури та спорту; 1,4 % – здійснювали фінансову діяльність. У сфері охорони здоров'я та надання соціальної допомоги працювало 1,3 % МП, у сфері освіти – 0,6%. Решта – 29,9 %, працювали у виробничому секторі. При порівнянні з аналогічними даними за 2009 рік слід відзначити, що частка МП у виробничому секторі (сільське господарство, промисловість, будівництво) зменшилася до 24 %, у торгівлі – до 13 % за рахунок значного зростання (до 63 % !) частки підприємств, які займаються іншими видами діяльності.

Економічний розвиток області і окремих підприємств безпосередньо пов'язаний із залученням інвестицій [5]. Загалом стан іноземного інвестування економіки області відзначається позитивною динамікою. Обсяг прямих іноземних інвестицій, внесених в економіку області за весь період інвестування, станом на 1 жовтня 2010р. становив 255,2 млн.дол.

84,5 % загального інвестиційного капіталу нерезидентів (215,6 млн.дол. США) зосереджено у промисловості. Найбільше приваблює іноземних інвесторів обробна промисловість, вкладення яких на 1 січня 2010 р. склали 157 млн. дол. США, або 74 % від загального обсягу іноземного капіталу в області. Інвестиційно-привабливими для іноземних партнерів були підприємства з виробництва іншої неметалевої мінеральної продукції, де вкладено 80,4 млн.дол. (31,5 % до загального обсягу), виробництво та розподілення електроенергії, газу та води – 35,0 млн.дол. (13,7 %), оброблення деревини та виробництво виробів з деревини – 27,0 млн.дол. (10,6 %), підприємства добувної промисловості – 19,1 млн.дол. (7,5 %), хімічної та нафтохімічної промисловості (хімічне виробництво, виробництво гумових та пластмасових

виробів) – 16,6 млн.дол. (6,5%), а також діяльність суб'єктів, що займаються операціями з нерухомим майном, орендою, інжинірингом та наданням послуг підприємцям – 15,3 млн.дол. США (6,0 %).

Наявні запаси ділової деревини створюють перспективи для залучення інвестицій в деревообробну галузь. В останні роки інтерес до неї з боку іноземних інвесторів значно зріс, вкладення в деревообробну промисловість на 1 січня 2010 року склали 17 млн. дол. США. Розвивається глибока переробка деревини: виробництво ламінованої плити, клеєного брусу, іншої прогресивної продукції – заміників цільної деревини.

Добувна промисловість також становить інтерес для іноземних інвесторів. На сьогоднішній день в цю галузь вкладено 19 млн.дол.США іноземного капіталу (10 % від загального обсягу). Це видобуток декоративного каменю, розробка піщаних та гравійних кар'єрів, видобуток та збагачення титанової руди, що мають стабільний ринок збуту і високий рівень рентабельності виробництва.

Протягом останніх років зростає інвестиційні вкладення не тільки від іноземних інвесторів, а також і з інших джерел. Найбільшу частку інвестицій в основний капітал – 713,2 млн.грн., або 41 %, освоєно за рахунок кредитів банків та інших позик. Частка власних коштів підприємств і організацій становила 33,7 % загального обсягу капіталовкладень, коштів населення на будівництво власного житла – 18,6 %, коштів державного та місцевих бюджетів – лише 1,8 %.

На жаль, посилення інвестиційної активності підприємств не супроводжувалось адекватним впровадженням новітніх технологій та модернізацією технологічної бази. Частка інноваційно-активних підприємств у загальній їх кількості постійно зменшується: від 18,8% у 2002 році до 10,3% – у 2006 та 2009 роках, а кількість впроваджених за період 2002-2006 років прогресивних технологічних процесів зменшилась у 4 рази. Хоча є надія на позитивні зміни даної ситуації: у 2010 році було впроваджено 18 нових технологічних процесів і розпочато випуск 16 інноваційних видів продукції.

Мале підприємництво в Україні характеризується низькою активністю використання об'єктів інтелектуальної власності, низьким темпами зростання продуктивності праці та недооцінкою інтелектуального капіталу. В результаті ресурси фінансової сфери та інвестиції підприємств не спрямовуються на інноваційний розвиток та науково-дослідні розробки. В ситуації відносно дешевих енергоресурсів і низької оплати розумової та фізичної праці підприємцям набагато вигідніше було використовувати існуюче обладнання та старі технології, ніж іти на ризиковані витрати впровадження новітніх технологій.

Однак така ситуація починає кардинально змінюватися. Підприємства, що використовують ресурсозатратні та працемісткі технології, стають неконкурентоздатними. Тому надзвичайно важливою для МП є перехід до інноваційної моделі розвитку. **Мале інноваційне підприємництво** стає невід'ємним, системоутворюючим елементом інноваційної системи.

Для того, щоб розібратися, яку роль МСП грають в інноваційному розвитку, можна згадати одну з класифікацій компаній за принципами стратегії їх діяльності. Одні компанії "грають, щоб не програти", а інші – "грають, щоб виграти". Серед великих компаній більшість тих, які грають, щоб не програти. А ось серед малих і середніх підприємств є досить багато таких, які грають, щоб виграти. В цілому-то МСП мають істотно більш низьку продуктивність праці і тому не особливо претендують на те, щоб носити статус інноваційних, але в той же час вони виконують роль соціального демпфера. Різноманітність системи МСП в цілому по продукуванню нововведень надзвичайно велика, тому висока ймовірність того, що якийсь з великого числа фірм вдасться потрапити в саме "яблучко" споживчих інтересів. За допомогою, до речі, не надто великих витрат і використовуючи не зовсім нові результати наукових досліджень [6].

Виходить, що інноваційними за визначенням статті 16 Закону України "Про інноваційну діяльність" є великі високотехнологічні підприємства. Але їх інноваційність, яка коштує їм великих грошей, всього лише *підтримує* існуючий ринок. Малі та середні підприємства є інноваційними тільки як система, оскільки саме в їх середовищі виникають "проривні", і вони ж "підривні", інновації, які змінюють вигляд споживчого ринку [7]. На відміну від *підтримуючих* (що дозволяють компанії робити й продавати вдосконалені, більш прибуткові продукти) "підривні" інновації спочатку уступають наявним на ринку продуктам і послугам по тим параметрам якості, які найбільше цінуються на основних ринках. "Підривні" продукти часто дешевше й простіше у використанні, чим продукти, пропоновані лідером ринку, оскільки створюються з розрахунками на такі можливості росту, які перебувають поза ядерними ринками лідера.

У Житомирській області відслідковується позитивна тенденція розвитку МП, про що свідчить збільшення кількості суб'єктів МП за останні роки загалом та на душу населення. Проте залишається ряд суттєвих **проблем**, зокрема у сфері інноваційної діяльності:

- недостатній рівень конкурентоспроможності виробничо-господарського комплексу та інвестиційно-інноваційної активності;

- використання застарілих і малоефективних технологій;

- недосконалі виробничі відносини у сільському господарстві через незавершеність аграрної реформи, які стримують інвестиційні процеси у галузі, особливо у підвищенні родючості земель, оновленні основних фондів, освоєнні інноваційних технологій та ефективному використанні земельних ресурсів.

- незначна кількість суб'єктів підприємництва розпочинає свою діяльність у виробничій сфері;

- недостатній рівень професійних знань і досвіду починаючих підприємців щодо ведення підприємницької діяльності у сучасних умовах.

Досвід останніх років показав, що господарська політика в області середнього підприємництва не може бути пущена на самоплив. Воно потребує підтримки, і не тільки з боку підприємницьких союзів і промислових палат, але й з боку політиків і численних інститутів господарського розвитку й державних управлінських органів.

Закон України "Про розвиток та державну підтримку малого та середнього підприємництва в Україні" (від 15.11.2011р. №4034-VI) закріплює напрямок **формування інфраструктури підтримки і розвитку малого підприємництва** одним із головних. Національною програмою сприяння розвитку малого підприємництва в Україні передбачене формування:

- системи інформаційного та консультативного обслуговування МП, спеціалізованих фірм, які надають послуги МП (бухгалтерських та аудиторських фірм, рекламних агентств тощо);

- бізнес-центрів та центрів розвитку МП, бізнес-інкубаторів, виробничих та технологічних парків;

- навчальних центрів з підготовки та перепідготовки спеціалістів для роботи на МП, формування економічних знань і набуття практичних навичок роботи в умовах ринкової економіки;

- системи підготовки підприємців-початківців, підготовки та підвищення кваліфікації управлінських кадрів сфери підприємництва та державних службовців з основ підприємницької діяльності.

Головними завданнями інфраструктури підтримки малого підприємництва мають бути:

- забезпечення доступу підприємців до інформації (правової, нормативно-довідкової, маркетингової, науково-технологічної, комерційної) у процесах як створення, так і функціонування підприємств;

- надання консультативних послуг з питань стану товарного ринку, кон'юнктурного аналізу, управління підприємством, підготовки кадрів;

- складання інформації для органів державної влади про стан справ у сфері малого підприємництва та тенденції його розвитку.

Сутність інноваційної інфраструктури і правила її формування були розглянуті в роботі [6] одного з авторів даної публікації. Чітких правил для формування інноваційної інфраструктури немає. Є лише практика, придбана в різний час і в різних країнах. У країнах, які тільки починають свідомий рух до використання інноваційних факторів економічного розвитку, часто вважається, що основою інноваційної інфраструктури є технополіси, технопарки, бізнес-інкубатори, інноваційні центри, які у вітчизняному законодавстві відносять до категорії інноваційних підприємств. В той же час структура, організаційні принципи управління і функції цих елементів інноваційної інфраструктури визначаються досить довільно, а завдання, які повинні вирішуватися цими елементами, можуть бути навіть в одній і тій же країні дуже різними. Основним імпульсом до появи бізнес-інкубаторів була необхідність знайти гідне заняття висококваліфікованим фахівцям військово-промислового комплексу США, які залишилися без роботи після закінчення Другої Світової війни через згорання виробництва озброєнь і досліджень у військово-технічній сфері. Тому уряд США організував "занурення" таких фахівців в ринкову економіку, забезпечивши їм безкоштовні або хоча б пільгові консультації в сфері бізнес-планування, фінансування зароджуваного бізнесу, маркетингу, реклами, інформаційної підтримки, менеджменту. Виявилось, що для держави дешевше надавати таку допомогу, якщо зосередити подібні консультативні послуги в одному місці для багатьох реципієнтів. Такі організації і стали називати бізнес-інкубаторами. Одночасно прийшло розуміння того, що напрацьований у воєнний час багаж технологічних розробок необхідно зберегти і підсилити ними післявоєнну економіку. Для вирішення цього завдання були створені стимули до об'єднання зусиль нової генерації бізнесменів, що володіють знаннями в сфері нових технологій і фахівців наукових підрозділів університетів, які продукують ці знання. Відповідні об'єднання стали називати технопарками. Фінансова підтримка з боку держави таких ініціатив дозволила швидкими темпами розвиватися технологічному бізнесу. У ряді випадків нові технологічні компанії розміщувалися на одній території, які стали називати технополісами. Найбільш відомим прикладом такого територіального об'єднання є Силіконова долина. Таким чином, логіка формування інноваційної інфраструктури полягала в русі від конкретних і досить специфічних соціально-економічних проблем через безпосередню підтримку держави до створення певного інституційного середовища, елементи якого отримали назву бізнес-інкубаторів, технопарків, технополісів. Успіхи застосування такої ідеології економічного розвитку в інших країнах пов'язані з тим, наскільки точно були виявлені там соціально-економічні проблеми, що вимагають для свого вирішення розвитку технологічного бізнесу. При цьому зовсім не обов'язково, щоб відповідні інституційні елементи в інших країнах отримували найменування, як і в США 1950-1960-х років.

На жаль в більшості країн, що вийшли з так званого соцтабору, з самого початку ринкових економічних реформ не визначили, рішення яких же соціально-економічних проблем зажадає розвитку саме технологічного бізнесу, і не усвідомили того факту, що формування інноваційної інфраструктури має на початковому етапі повністю лягати на плечі держави. У більшості випадків вирішили, що якщо назвати якісь організаційні структури бізнес-інкубаторами, технопарками, технополісами, то завдання технологічного розвитку буде вирішуватися само собою. Типовим прикладом такого формалістичного підходу є, наприклад, Державна цільова економічна програма

"Створення в Україні інноваційної інфраструктури" на 2009-2013 рр., затверджена Постановою Кабінету Міністрів України № 447 від 14 травня 2008 року. Програма і за змістом, і за структурою відповідає найсучаснішим вимогам. Обґрунтованими виглядають і заплановані витрати на заходи з її виконання. Однак, витрат цих так і не послідувало.

У Житомирській області сформована база об'єктів інфраструктури підтримки підприємництва в розрізі районів та міст області, яка налічує 6 бізнес-центрів, 1 індустріальний парк, 38 кредитних спілок та їх відділень, 2 фонди (Житомирський регіональний фонд підтримки підприємництва та Житомирське відділення Українського державного фонду підтримки фермерських господарств), 4 інвестиційні компанії, 1 регіональне представництво Державної бюджетної установи "Північний регіональний центр з інвестицій та розвитку", 57 страхових компаній та їх відділень, 27 інформаційно-консультативних установ, 26 громадських приймалень та 36 "гарячих ліній", що розглядають питання підприємництва, 140 громадських об'єднань підприємців.

З метою активізації підприємницької діяльності, розвитку її інноваційної складової, в області відкрито демонстраційний центр з пріоритетів інноваційно-інвестиційної діяльності та розвитку підприємництва в області. Для подальшого розвитку наукових та культурних зв'язків, співпраці у сфері розробок і впровадження інновацій, пошуку інвесторів у грудні 2009 року на базі Житомирського національного агроєкологічного університету створено Польсько-українську агенцію альтернативної енергетики та інновацій.

Розвиток інформаційно-консультативної підтримки значною мірою гальмується слабким попитом на такі послуги з боку їхніх потенційних споживачів, що пояснюється як надто високими цінами на послуги, так і недостатнім поки що розумінням важливості та корисності їхнього отримання.

Важливим інструментом державної політики підтримки МП на місцевому рівні є відповідні регіональні програми, які передбачають вирішення ключових завдань в сфері державної підтримки малого бізнесу в регіонах, зокрема – заходи щодо законодавчого забезпечення, фінансової підтримки, створення інфраструктури, кадрового та ресурсного забезпечення на місцях. Такі програми розробляють, погоджують та затверджують місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування на підставі Національної програми сприяння розвитку МП в Україні в межах своєї компетенції на дворічний термін.

У Житомирській області Комплексна програма підтримки малого підприємництва діяла у 2007 – 2011 роках як складова частина Програми соціально-економічного розвитку області [8]. Комплексна програма визначає основні шляхи реалізації на обласному рівні державної політики розвитку МП у тісному зв'язку з активною регіональною політикою, політикою зайнятості населення та інвестиційно-інноваційними напрямками розвитку області. При цьому важливими завданнями підтримки МП на регіональному рівні повинні бути визначені заходи щодо його фінансової підтримки, підготовки сприяння розвитку інфраструктури МП, матеріально-технічної та інформаційної допомоги МП, надання пільг у оренді приміщень, забезпечення участі суб'єктів МП у виконанні замовлень для державних, регіональних і місцевих потреб тощо.

Враховуючи, що в руках місцевої влади перебувають багато об'єктів (вільні приміщення, об'єкти незавершеного будівництва, комунальні підприємства), на офіційному веб-сайті Головного управління економіки облдержадміністрації розміщена інформація про запропоновані до використання об'єкти. Станом на 01.10.10 р. пропонувалося для використання 344 об'єкта, з них 16 державної, 166 комунальної, 162 приватної власності. Для ресурсного забезпечення і

ефективного використання суб'єктами підприємницької діяльності наявних ресурсів база даних виробничих площ, обладнання та іншого майна державної, комунальної та приватної власності, яке пропонується до продажу або передачі в оренду господарюючим суб'єктам, постійно оновлюється.

Помітно підвищити ефективність і стійкість малого бізнесу можливо завдяки вдосконаленню організаційної структури взаємодії МП між собою, з великими компаніями та з бюджетом. Тому з метою мобілізації організаційного чинника розвитку слід забезпечити всебічний розвиток форм самоорганізації малого, середнього та великого бізнесу: асоціацій підприємств, торговельних палат, товариств тощо. Такі об'єднання можуть надавати (і надають на практиці у багатьох країнах світу) широкий спектр ділових послуг своїм членам, забезпечувати узгоджені дії, спрощувати економічні стосунки між членами, здійснювати захист їхніх інтересів перед третіми компаніями та перед державою, зокрема – надавати дієвого впливу на регуляторну політику держави.

З метою стимулювання розвитку ділових об'єднань слід забезпечити надання певної частини державної підтримки МП через галузеві та регіональні асоціації. Зокрема, останні можуть відігравати роль поручителів при отриманні кредитів, надавати рекомендації підприємствам. Різко зростає роль таких асоціацій в разі надання підтримки лише під жорстко контрольовані бізнес-плани та різного роду зобов'язання. Авторитет та кваліфікація асоціації в цьому разі виступатимуть додатковою силою для отримання допомоги суб'єктом малого бізнесу.

Вельми корисним видається використання досвіду об'єднання МП у ділові мережі, зокрема утворення **регіональних кластерів** – зосереджених в географічному регіоні взаємопов'язаних підприємств та інституцій у межах окремої галузі промисловості. Перевагами використання кластерної моделі взаємодії є:

- можливість спільного використання об'єднаних капіталів та прискорення інновацій;
- можливість спільного використання ресурсів (відповідно – їхнє більш повне використання та менша питома вартість);
- встановлення ефективної спеціалізації підприємств;
- узгоджений поділ ринку та уникнення непродуктивної конкуренції;
- отримання ефекту масштабу та подолання недоліків, які випливають з малих розмірів підприємств;
- зниження та поділ ризиків;
- підвищення стійкості окремих підприємств та мережі в цілому;
- встановлення довгострокових зв'язків за відтворювальним ланцюгом, включаючи зв'язки між виробником та споживачем.

До регіонального плану дій щодо підтримки малого інноваційного підприємництва області необхідно включати такі елементи:

- визначення секторів регіонального господарського комплексу, які є перспективними з точки зору економічної доцільності впровадження інновацій та спроможності цих секторів перейти на інноваційний шлях розвитку. Особлива увага повинна бути приділена сферам можливого впровадження "хай-тек" (high-tech) технологій, які можуть стати основою випереджаючого сценарію розвитку;
- внесення змін у систему освіти для забезпечення потреб інноваційного розвитку регіону достатньою кількістю кваліфікованих спеціалістів, здатних впроваджувати інноваційні проекти;
- врахування у тематиці прикладних досліджень, які фінансуються з державного бюджету, пріоритетів розвитку регіональної економіки;
- розвиток венчурних форм фінансування інновацій;
- підвищення рівня компетентності керівників, працівників та власників МП у сфері використання сучасних інформаційних технологій;

- розширення інформаційно-консалтингового супроводу інноваційних проектів;
- підтримка формування регіональних інноваційних кластерів;

- забезпечення широкої просвітницької активності у напрямку промоції інноваційного шляху розвитку регіону як основного інструменту досягнення конкурентної позиції регіону, фірми та особи;

- підтримка міжнародної і міжрегіональної співпраці у сфері інновацій;

- сприяння виділенню офісних та виробничих приміщень для малих інноваційних фірм. Можливо, наприклад, запровадити 1% орендної плати до вартості нерухомого комунального майна, визначеної експертним шляхом, для фірм, які реалізують інноваційні проекти;

- введення номінації "Краще мале інноваційне підприємство" для нагородження до Дня підприємця.

У напрямку надання **технічної та інформаційної допомоги** світовою практикою також напрацьовано досить широкий спектр заходів щодо малих підприємств:

- надання інформації про форми та методи державної підтримки малого підприємництва;

- консультації з питань законодавства;

- забезпечення спрощених режимів звітності;

- забезпечення сприятливих умов для використання державного фінансування, матеріально-технічних, інформаційних та інших ресурсів, що надаються в рамках держпідтримки малого бізнесу;

- підтримка участі МП у зовнішньоекономічній діяльності, допомога в укладанні міжнародних контрактів;

- підтримка виходу МП на фондові ринки;

- розвиток ділових мереж та кластерів, спрямованих на встановлення ринкових відтворювальних ланцюгів;

- перепідготовка кадрів, підвищення кваліфікації зайнятих на підприємствах (в тому числі забезпечення обміну досвідом між представниками малого бізнесу);

Як приклад можливої підтримки діяльності МП Житомирського регіону розглянемо основні заходи, які здійснює Федеральний союз середнього підприємництва (ФССП) в складі Союзу підприємців Німеччини.

По-перше, це насамперед пошук і налагодження контактів з партнерами по кооперації, здійснювані в співробітництві з партнерськими організаціями Союзу в інших країнах. У число цих заходів, зокрема, входять:

- пошук і обробка інформації по політичним, економічним і правовим рамковим умовам на відповідних зовнішніх ринках;

- сприяння встановленню міжфірмових контактів через міжнародну біржу ФССП;

- практична підготовка й організація зустрічей між представниками німецьких фірм і закордонних підприємств у Німеччині або інших країнах.

По-друге, залучення експертів у країнах-партнерах, тобто компетентних фахівців, юристів, консультантів по загальноекономічним і податковим питанням, які могли б кваліфіковано й за доступну плату обслуговувати членів Союзу в їхній роботі в інших країнах. У цьому зв'язку передбачено створення так званої експертної мережі за кордоном, яка буде працювати в співробітництві з експертною системою, що діє в Німеччині.

По-третє, організація консультаційних послуг у таких областях, як збут, вибір місця розміщення потужностей, зовнішня торгівля, фінансування й т.п. У цю же групу послуг входять:

- надання відомостей про фірми;

- проведення ринкових досліджень;

- організація семінарів по експорту й підготовка фахівців у питаннях експортної діяльності;

- утворення філій і керування ними на довірчій основі.

Суттєвою складовою підвищення інноваційної активності МП області повинна стати сучасна **система інформаційно-аналітичної підтримки МП**, побудована на основі мережних технологій. Слабості малих і середніх

підприємств як конкурентів можуть і повинні компенсуватися в результаті створення транснаціональних мереж технічних, інституціональних і адміністративних інфраструктур з орієнтацією на потреби малого та середнього підприємництва. У наш час нерідкими є випадки, коли фірма, розташована в Берліні, Будапешті або Парижі, випускає свою продукцію в ПАР або Малайзії, займається науковими дослідженнями й розробками в США, виробництвом програмного забезпечення в Пакистані, розрахунками оплати послуг в Індії, а підвищення кваліфікації своїх співробітників в області сучасної інформатики здійснює в провідних міжнародних університетах.

Державою вже проголошено інноваційну стратегію розвитку країни та інноваційне спрямування її економіки. Важливою складовою такої стратегії повинно стати здійснення дієвої **інформатизації**, що, зокрема, передбачає формування цілісного відкритого інформаційного середовища, інтегрованого у національні та світові мережі, що обслуговуватиме усіх учасників інноваційного процесу. Завдяки консолідації таке інформаційне середовище повинне об'єднувати вимоги з боку вищих органів державної влади та місцевого самоврядування з інтересами розвитку бізнесу, відкритого інформаційного суспільства і з процесами загальноєвропейської інтеграції. Це дасть можливість повної інтеграції інформаційних ресурсів та їх інформаційно-аналітичних складових при вирішенні задач різного рівня складності, забезпечить ефективну підтримку управлінських рішень.

З метою поліпшення наукового та інноваційного розвитку регіону між Житомирською обласною державною адміністрацією та Центром досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М.Доброва НАН України укладено **Меморандум** "Про співробітництво і координацію дій щодо сприяння розвитку інноваційної діяльності в регіоні", основними напрямками якого є проведення інформаційно-аналітичних досліджень та науково-дослідних робіт з розробки та впровадження інформаційних технологій формування і управління реалізацією інноваційних стратегій і програм соціально-економічного розвитку регіону (з пілотною апробацією на базі Житомирської області), розробки та вдосконалення інноваційної політики щодо економічного розвитку Житомирської області, створення та впровадження типової інтегрованої інформаційно-аналітичної системи органів державної влади та місцевого самоврядування (з єдиним інформаційним ресурсом) для підтримки інноваційного розвитку регіону.

В рамках цього Меморандуму в 2010 році розпочато створення регіональної системи інформаційно-аналітичної підтримки розвитку інноваційно активних МСП Житомирської області на базі сучасних мережних технологій з метою сприяння ресурсному та інформаційному забезпеченню МСП, а також розвитку зовнішньоекономічних та міжрегіональних зв'язків підприємств області. Отримані перші результати [9]:

- Запропоновано основні принципи організаційно-економічного забезпечення управління інноваційним розвитком регіону з використанням сучасних інформаційних технологій. Розроблено теоретичні положення та практичні підходи до вдосконалення інституційно-інфраструктурного забезпечення інноваційного розвитку економіки регіону. Запропонована концепція моделі системної оцінки інноваційної сприятливості економіки регіону дозволяє виявити територіальні особливості цього процесу, як основи удосконалення механізмів управління інноваційними процесами на місцевому та регіональному рівнях.

- Розглянуто основні принципи та механізми реалізації Єдиної національної системи інформатизації та концептуальні положення побудови типової інтегрованої інформаційно-аналітичної системи (ІАС) органів місцевої влади регіону. Запропоновано

науково обґрунтовану концепцію створення інтелектуальних корпоративних систем. Запропонований теоретико-прикладний критерій оцінювання ступеня організованості корпоративних інформаційних систем дозволяє оцінити інтегровані характеристики ІАС.

– Підготовлені аналітичні матеріали щодо практики поводження з інформаційними ресурсами на інноваційних МСП Житомирської області, запропоновано їх класифікацію щодо доцільної їх участі в роботі модулів А, В, С Європейської мережі EEN, сформульовано методичні принципи підготовки технологічних профілів щодо пропозицій та запитів МСП Житомирської області з метою їх розміщення в мережі EEN, що сприятиме підвищенню їх конкурентоспроможності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналізуючи представлені для загального доступу інвестиційні пропозиції області, слід відзначити, що більшість із них мають незначну інноваційну складову. Переважно це проекти, спрямовані на експлуатацію і видобуток місцевих природних ресурсів, лише деякі з них передбачають технологічне оновлення існуючих виробництв або виготовлення нової, сучасної продукції. Хоча, як визначає Комплексна програма підтримки малого підприємства у Житомирській області на 2011-2012 роки, з метою підвищення конкурентоспроможності продукції МП, технологічної модернізації виробництва, впровадження енерго- та ресурсозберігаючих технологій, залучення в область коштів як вітчизняних інвесторів, так і міжнародних фінансових структур та інших джерел, розвитку виробництва сучасних товарів пріоритетна підтримка повинна надаватися саме інноваційним проектам.

Інноваційний та інвестиційний розвиток регіону повинен розглядатися в комплексі, а для виконання таких його завдань, як постійне оновлення баз даних інвестиційних пропозицій в пріоритетних сферах інвестування; презентація інвестиційного потенціалу області потенційно зацікавленим особам, у т.ч. за кордоном; стимулювання інвестиційної діяльності підприємств регіону; консультативно-аналітична підтримка впровадження інвестиційних проектів регіонального значення **необхідне своєчасне і доступне інформаційне забезпечення.**

На нашу думку, інтеграція України до світових мереж трансферу технологій має стати пріоритетним напрямом інноваційної політики держави. Це полягає зокрема в ширшому залученні світових транснаціональних корпорацій, прямих та венчурних іноземних інвесторів в розвиток інноваційної інфраструктури та реалізацію інноваційних проектів. Завдяки інтеграції до відповідних європейських структур, Україна може отримати шанси створення стратегічних альянсів з найбільшими зарубіжними операторами ринку, отримавши доступ до баз даних, бірж, фондів венчурного капіталу та до інших інформаційних та фінансових ресурсів.

Визначене згаданою вище Комплексною програмою ресурсне та інформаційне забезпечення з боку органів влади та управління насамперед передбачає комплекс заходів з матеріально-технічної підтримки суб'єктів господарювання, забезпечення їх актуальною інформацією з питань ведення бізнесу, залучення широкого кола громадськості до розв'язання наявних проблем, що стримують розвиток підприємства, розповсюдження інформації про діяльність суб'єктів підприємства. Це в загальних рисах відображає перелічені напрямки і завдання для розвитку МП на інноваційних засадах. Головним питанням буде втілення зазначених пунктів програми в життя і належне її фінансування.

Список використаної літератури:

1. Лукашина М.В. Роль малих та середніх підприємств в національній інноваційній системі. – Матеріали міжнародної науково-практичної конференції "Сучасна наука та технології: від фундаментальних досліджень до комерціалізації результатів НДВКР", Київ, 10 березня 2010 р., С. 95-96.
2. Либерникель В. Укрепление конкурентоспособности малых и средних предприятий на международных рынках. – Материалы международного симпозиума "Объединение инфраструктур в транснациональную сеть – катализатор процесса создания единой Европы", 6-7 ноября 1996 г., Германия, г. Берлин.
3. Янченко З.Б. Малий бізнес України: регіональні аспекти розвитку // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2010. – № 10. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&id=195>.
4. Комплексна програма підтримки малого підприємства у Житомирській області на 2011-2012 роки. – Додаток до рішення обласної ради від 28.12.2010 р. № 58.
5. Програма залучення інвестицій в економіку Житомирської області на 2011-2015 роки. – додаток до рішення обласної ради від 28.12.10 р. № 57.
6. Соловйов В.П. Інноваційне підприємство як елемент сучасної економіки. – Сучасні підходи до управління підприємством: Збірник наукових праць III Всеукраїнської науково-практичної конференції, 15 березня 2012 р. – К.: НТТУ "КПІ" ВПІ ВПК "Політехніка", 2012. – 531 с. (С. 180-186).
7. Clayton M. Christensen, Scott D. Anthony, Erik A. Roth, "Seeing what's next", Harvard Business School Press, 2004.
8. Програма економічного і соціального розвитку Житомирської області на 2012 рік. – Додаток до рішення обласної ради від 15.12.11 р. № 321.
9. Соловьев В.П., Сенченко В.В. Предпосылки продвижения отечественных технологий на внешние рынки на основе использования европейского опыта. – Материалы XV международной научно-практической конференции "Проблемы и перспективы инновационного развития экономики. Региональное инновационное развитие: политика, управление, законодательство", г. Алушта, Украина, 13-18 сентября 2010 г., С. 133-138.

СОЛОВЙОВ В'ячеслав Павлович – доктор економічних наук, професор, заступник директора з наукової роботи, Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки імені Геннадія Михайловича Добрава; Національна академія наук України.

Наукові інтереси:

– дослідження моделей інноваційного розвитку економічних агентів ринку.

СЕНЧЕНКО Василь Васильович – кандидат технічних наук, старший науковий співробітник, Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки імені Геннадія Михайловича Добрава; Національна академія наук України.

Наукові інтереси:

– інформатизація регіональних органів влади, впровадження мережних технологій.

ЯНЧЕНКО Зінаїда Борисівна – кандидат економічних наук, начальник Головного управління економіки, Житомирська державна обласна адміністрація.

Наукові інтереси:

– управління соціально-економічним та інноваційним розвитком регіону.